

ФРАНЦ ПЕТЕРМАН ♦ УЛРИКЕ ПЕТЕРМАН

РАБОТА С ДЕЦА С АГРЕСИВНО ПОВЕДЕНИЕ

Превод от немски

Мира Василева

Редактор

Ани Бахчеванова

Съдържание

Предговор към 13. издание	11
Предговор към първото издание	15

Част първа

Клинична картина на агресивното поведение

Случаят Йенс.....	19
1. Проява и протичане на агресивното поведение	21
1.1. Проява	21
1.2. Мотивирана от страх агресия.....	25
1.3. Класификация.....	28
1.4. Превалентност.....	32
1.5. Протичане.....	32
2. Диагностика	39
2.1. Диагностичен подход.....	40
2.2. Събиране на данни от родителите.....	43
2.3. Събиране на данни от детето.....	49
2.4. Наблюдение на поведението	56
3. Етиология.....	67
3.1. Биологични фактори.....	68
3.2. Психологически фактори.....	70
3.3. Социални фактори	72

Част втора

Терапевтична програма за деца с агресивно поведение

4. Концепция за терапевтичната програма.....	83
4.1. Подход	83
4.2. Агресивно поведение: Процесен модел и възможности за интервенция	85

4.2.1. Процесен модел на агресивното поведение според Кауфман	85
4.2.2. Отправни точки на терапията.....	91
4.3. Терапевтични цели	91
4.4. Теория за ученето като основа на терапевтичния процес.....	103
4.4.1. Социално учене.....	103
4.4.2. Интегриране на социалното учене в терапията.....	112
4.5. Фундаментално терапевтично поведение	119
4.5.1. Ролята на терапевта	119
4.5.2. Изграждане на доверие	120
4.6. Консултации с родителите и семейството.....	122
4.7. Организиране на терапевтичния подход.....	124
4.8. Индикация за терапията.....	126
5. Индивидуална терапия.....	131
5.1. Изграждане на терапевтична връзка с детето	131
5.1.1. Водене на разговора.....	131
5.1.2. Мотивация за терапия	135
5.2. Цели и организация на индивидуалната терапия	137
5.3. Първи контакт.....	144
5.4. Терапевтични елементи на модулите.....	150
5.4.1. Схема за символно подкрепление	150
5.4.2. Дневникът на детектива	155
5.4.3. Методи за релаксация	159
5.5. Първи индивидуален модул.....	168
5.6. Втори индивидуален модул.....	175
5.7. Трети индивидуален модул	182
5.8. Четвърти индивидуален модул	189
5.9. Пети индивидуален модул.....	198
5.10. Критични ситуации в терапията	206
5.10.1. Причини	206
5.10.3. Възможни изходи.....	208
6. Групова терапия	225
6.1. Сформиране на групата	225
6.2. Мотивиране.....	229

6.3. Цели и организация на груповата терапия	233
6.4. Терапевтични елементи на модулите.....	236
6.4.1. Символно подкрепление	236
6.4.2. Дневникът на детектива	237
6.4.3. Методи за релаксация	240
6.4.4. Ролеви игри.....	240
6.5. Първи групов модул.....	243
6.6. Втори групов модул.....	247
6.7. Трети групов модул	251
6.8. Четвърти групов модул	255
6.9. Пети групов модул.....	261
6.10. Шести групов модул.....	267
6.11. Седми групов модул.....	270
6.12. Критични ситуации в терапията	276
6.12.1. Причини.....	276
6.12.2. Възможни изходи.....	278
7. Консултации на родителите и семейството	283
7.1. Условия.....	284
7.2. Изграждане на терапевтичната връзка	287
7.2.1. Водене на разговора.....	287
7.2.2. Мотивация	294
7.3. Цели и организация на консултациите на родителите	298
7.4. Първи контакт.....	303
7.5. Първи модул на консултацията на родителите.....	312
7.6. Втори модул на консултацията на родителите.....	323
7.7. Трети модул на консултацията на родителите	329
7.8. Четвърти модул на консултацията на родителите	333
7.9. Критични ситуации при консултациите.....	336
7.9.1. Причини	337
7.9.2. Възможни изходи.....	339
7.10. Проследяване на резултатите от терапията.....	344
8. Ефективност на терапевтичната програма	345
8.1. Изследване на отделни случаи.....	345
8.1.1. Методологичен подход за контрол на ефекта	345

8.1.2. Резултати от контрол на ефекта	347
8.2. Групови изследвания.....	349
8.3. Конкретни ефекти на терапията.....	351

9. Програмата за деца с агресивно поведение в други професионални области..... 355

9.1. Провеждане в училище	355
9.2. Провеждане в рамките на стационарни услуги	358
9.3. Провеждане с деца и юноши като превенция	359
9.4. Превантивна консултация на родителите	359
9.5. Комбиниране с други терапевтични методи.....	361

Част трета Приложение

Работни листове за диагностика..... 370

Д1. Формуляр за експлорация на родителите	371
Д2. Скåла за оценка на родителските взаимоотношения .	391
Д3. Скåла за определяне на подкрепления (LEV-K).....	397
Д4. Скåла за наблюдение на поведението (BAV).....	405
Д5. Скåла за оценка на участието на детето в терапията (ТМК)	407

Работни листове за индивидуална работа..... 408

ИР1. Терапевтичен договор.....	409
ИР2. Списък с правила за раздаването на точките.....	411
ИР3. Дневник на детектива	413
ИР4.1. История за хитрото лисиче.....	415
ИР4.2 – 4.4. Инструкции за самоуспокоение	417
ИР4.5. Самоинструкции от вид (1): гняв – директно	420
ИР4.6. Самоинструкции от вид (2): гняв – индиректно ..	421
ИР4.7. Самоинструкции от вид (3): Другият	422
ИР4.8. Самоинструкции от вид (4): Аз.....	423
ИР4.9. Самоинструкции от вид (5): После	424
ИР4.10. Самоинструкции от вид (6): Бъдещето.....	425
ИР4.11. Мисли, чувства, поведение: Кое чувство?	426
ИР4.12. Мисли, чувства, поведение: Назови чувството! ..	427

ИР4.13. Мисли, чувства, поведение: 6 + 2.....	428
ИР4.14. Мисли, чувства, поведение: Кое поведение?.....	429
ИР4.15. Мисли, чувства, поведение: Изиграй ми... ..	430
ИР5.1. На какво да играем заедно?.....	431
ИР5.2. Мечето ли иска да ми вземе?.....	432
ИР5.3. Разруши нещо на другия!	433
ИР5.4. Играчка-плачка!.....	434
ИР5.5. Това го направи нарочно!.....	435
ИР5.6. Не ми се подрежда!.....	436
ИР6.1. Стой в строй без побой – Игра с огъня.....	437
ИР6.2. Стой в строй без побой – Игра на джаги.....	446
ИР7. Работен лист за описване на агресивни ситуации (BAS)	473
ИР8. Изказвания за критична самооценка към BAS и EAS.....	477
Работни листове за групова работа	478
ГР1. Въпроси за играта на интервю	479
ГР2 – 3. Капитан Немо и аз	481
ГР4. Задача за обратна връзка	483
Работни листове за родителите	484
Р1. Информация за родителите	485
Р2. Защо детето ми е така упорито и агресивно?.....	491
Р3. Как могат да се изразят обич и грижа?	495
Р4. Как да наградя/накажа детето си?	497
Р5. Семейен съвет	499
Речник на термините	503
Литература	515
Показалец	517

Този символ посочва
работните листове,
които можете да използвате.

Предговор към 13. издание

Настоящата книга съществува вече повече от „половината живот на един практикуващ психолог“. През 34-те години от първата ѝ поява през 1978 г. насам няма друга тема в клиничната детска психология и психотерапия, която да подлежи на толкова разгорещена дискусия, като търсенето на причини за детската агресия и разработването на действащи методи за лечението ѝ.

През 1978 г., време, в което „свободното“ възпитание на децата беше поощрявано, желано от обществото и разпространено на практика, ние смело се спряхме на думата „тренинг“¹, която да опише терапевтичната ни програма. Най-късно в края на 80-те г. започна да се дискутира агресивното поведение на деца и юноши открито и без идеологии да замрежват погледа. Оттогава насам нашият подход е всеобщо приет. През последните години дискусията за последиците от агресивното поведение се обостри, тъй като общественият интерес бе насочен към гледната точка на жертвите на агресия. Стресът и страховете на жертвите днес са важна тема в клиничната детска психология. От няколко години насам се обсъждат и екстремни форми на агресия в детско-юношеска възраст, които се изразяват в хладнокръвно и лишено от емоции агресивно поведение.

От над 30 години ние предлагаме с терапевтичния си подход ефективна помощ за агресивни деца и техните семейства. Също така целим да дадем някои препоръки как да се избегне ескалацията вследствие на агресивното поведение.

Като подход на лечение на агресивни деца и техните семейства ние комбинирахме поведенческа терапия на детето със сил-

¹ Оригиналното заглавие буквално се превежда „Тренинг за деца с агресивно поведение“. – Б.пр.

но структурирани консултации с родителите. Тоест избрахме подход на две нива. За съжаление, терапевтичната реалност е съвсем различна – агресията е особено стабилно нарушение на поведението, което дори и в детска възраст трудно може да се промени. Затова почти винаги трябва да се работи и с детето, за да се подходи на ниво поведение към проблеми и дефицити на социалната му компетентност.

Настоящата книга представлява сборник от изпитани методи и материали, които в продължение на 30 години бяха постоянно актуализирани, включително и в настоящото издание. В тази връзка „актуализирани“ означава, че при планирането на терапевтичните стъпки бе обърнато внимание на нови научни резултати за причините за агресия. А също така и че методите и материалите за практическата работа с деца и родители бяха осъвременени.

Институтът за научни филми (Nonnenstieg 72, D-37075 Гьотинген) подготви още през 80-те г. различни документи, които илюстрират начина ни на работа. Следните документи, до които има безплатен достъп, осигурен от (държавни) институции, могат да се вземат под наем като дивиди:

- ▶ Разговори и консултации с родители (номер за поръчка: C 1487).
- ▶ Критични ситуации в клиничната психология (C 1538).
- ▶ Автогенен тренинг с деца (C 1539).

Филмовите документи, комбинирани с материалите в тази книга, правят програмата лесна за изучаване. От средата на 90-те г. съществува филм на задочния университет „Хаген“, който отскоро също може безплатно – с разрешението на университета „Хаген“ – да бъде свален от нашата интернет страница. Въпросният филм разглежда детайлно различни методи за релаксация за деца. При интерес може да намерите филма на страницата на Центъра за клинична психология и рехабилитация при бутона Transfer, последван от бутона Videofilm-Download: Entspannungsverfahren für Kinder und Jugendliche: <http://www.zkpr.uni-bremen.de>.

За издаването на тази книга допринесоха добронамерени помощници. Редакцията на издателство „Белц“ се ангажира сериозно с обновяването ѝ. Благодарим на психолозите в амбулаторните психотерапевтични кабинети на университета „Бремен“ за тяхната помощ при изпитването на нови концепции и за събирането на емпирични данни за нашия подход. Само така успяваме непрекъснато да проверяваме ефективността на начина ни на работа.

На нашите читатели благодарим за дългите години на вяност.

Бремен, януари 2012 г.
Франц и Улрике Петерман